

EL SETÈ JURAT

Aina M. Escobar Sánchez

Universitat de les Illes Balears

Resum: L'article pretén donar a conèixer la figura de l'escrivà de despeses menudes de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca durant l'edat moderna. Aquest ofici, de caràcter permanent i en estret contacte amb els sis jurats, sovint s'anomenava "setè jurat" i portava annexes al seu càrrec les funcions relatives al cerimonial; funcions recollides als manuscrits "Llibre de l'escrivà" (SAL) i "Cerimonial de l'Arxiu" (ARM).

Paraules clau: jurats, Universitat, Mallorca, Edat Moderna, cerimonial, escrivà de despeses menudes.

Abstract: This article offers new information about the profession Escrivà de despeses menudes (Scribe of retailing expenses) of the Universitat (City Council) of Mallorca in the Modern Age. This official was permanent and linked to the six councilors, which is why he was usually called "the seventh councilor". Obligated to his duty, he was aimed to control all kind of ceremonial on which the City Council intervened and he wrote everything down in the Llibre de l'escrivà (Book of the Scribe) and Cerimonial de l'Arxiu (Archive's Cerimonial) manuscripts.

Keywords: city councillors, city council, Mallorca, Modern Age, cerimonial, Scribe of retailing expenses.

Rebut l'1 de maig. Acceptat l'1 d'octubre de 2021.

Grup de Conservació de Patrimoni Artístic Religiós (CPAR)

El present article fa part dels resultats d'un projecte d'investigació anomenat *Estudi diagnòstic comparat de la conservació del patrimoni artístic religiós a les illes de Mallorca i Menorca*. Referència del projecte: PID2019-110231GB-I00/AEI/10.13039/501100011033.

Abreviatures: ACM = Arxiu Capítular de Mallorca, AMB = Arxiu Municipal de Barcelona, AMG = Arxiu Municipal de Girona, AMP = Arxiu Municipal de Palma, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, BCS = Biblioteca Ca'n Salas i SAL = Societat Arqueològica Lul·liana.

La Universitat de Mallorca i l'ofici de jurat

Per a entendre la constitució política del Regne de Mallorca és necessària, per començar, la distinció entre dues grans esferes de poder: el rei i el Regne —*Princeps i Respublica*—, de forma que aspectes fonamentals del dret públic són fruit del pacte entre ambdues entitats, pacte que es manifesta en el jurament recíproc que tenia lloc a l'inici de cada regnat: els habitants del Regne, representats en els jurats, havien de prestar jurament de fidelitat al monarca, qui a la vegada jurava l'observança dels privilegis i franqueses del Regne.¹ Els orígens de la juraria es troben en els anys immediats a la conquesta de l'illa amb una organització premunicipal de prohoms, que esdevingué municipi orgànic per mitjà dels estatuts concedits per Jaume I el 1249, instaurant el nou règim municipal com una institució semiautònoma, sense jurisdicció i que consagrà el sistema de cooptació com a forma de renovació dels càrrecs.² Els sis jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca conformaven doncs un òrgan col·legiat de representació política permanent del Regne que representava la Universitat davant qualsevol persona o òrgan, fet que els atorgava especial rellevància pública. La seva principal missió consistia en governar, administrar i regir tota l'illa, concebuda com a districte municipal únic, així com la preservació de les llibertats i franqueses de Mallorca, atribuïdes al Regne pels primers monarques del segle XIII i observades, confirmades i jurades pels monarques successius.³ Així doncs, la juraria constituïa un òrgan integrat pels jurats i les competències de la institució corresponien sempre al col·legi de tots ells i mai a un individualment, de manera que les resolucions s'adoptaven per reunió simultània dels sis membres a la casa de la Universitat baix la presidència del jurat militar. Entre els jurats es trobava definida una graduació del rang en funció de l'estament al qual pertanyien: el braç militar ostentava la condició de jurat en cap, seguit pels ciutadans (major i menor), els mercaders (major i menor) i el menestral. Els dos primers jurats, el cavaller o militar i el ciutadà major, en les seves aparicions públiques, eren precedits per dos macers, pel que sovint se'ls denominava també "jurats de maça".⁴

El primer sistema per a l'elecció dels jurats, establert el 1249, fou el de la cooptació, per la qual els jurats que acabaven el seu exercici nomenaven els seus successors amb el consentiment del batlle i dels seus consellers.⁵ Rere alguns intents de combinar els règims de cooptació i d'insaculació al llarg de la centúria següent, el 1440 fou inaugurat el Regiment de Concòrdia, pel qual el dia de Sant Tomàs s'havien de reunir a la casa de la Universitat els jurats sortints amb el Gran i General Consell i proposar una sèrie de noms per al càrrec de jurat, noms que posteriorment serien votats.⁶ La vida d'aquest sistema fou efímera i el 1445 el monarca ordenà la instauració del sistema de Sort i sac, disposant també la figura de sis assistents dels jurats que havien de participar en

1 PLANAS, A.: *Los jurados de la Ciudad y Reino de Mallorca (1249-1718)*, Palma, 2005, p. 9.

2 CATEURA, P.: "Municipi i monarquia en la Mallorca dels segles XIII-XIV", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, 2002, p. 7.

3 CATEURA, P.: "Municipi i monarquia...", p. 18.

4 PLANAS, A.: *Los jurados de la Ciudad...*, p. 129-130.

5 CATEURA, P.: "Municipi i monarquia...", p. 19.

6 A.D.: *Exposició documental sobre la història del Gran i General Consell*, Consolat de Mar, gener-febrer 1981, Palma, 1981, pàgines sense numerar.

tots els actes i deliberacions. La pragmàtica de Sort i sac disposà que, per a l'elecció dels jurats, s'havien de crear quatre sacs corresponents als quatre estaments i convocar anualment el Gran i General Consell per a extreure els redolins amb els noms dels sacs corresponents per mà d'un nin menor a set anys en la vigília de l'apòstol Sant Tomàs, data que al segle XVII fou traslladada a tres dies abans de Pasqua. El mètode de Sort i sac quedà consolidat i fou el sistema que s'executà al llarg de l'edat moderna per a la provisió de jurats fins a la Nova Planta.⁷

Així doncs, i per acabar amb les atribucions de l'ofici de jurat, com s'ha esmentat, el privilegi de creació de la juraria concedí als oficials la facultat de governar Mallorca per a l'interès comú de la Universitat en tots els aspectes bàsics de la vida local: l'organització del sistema de defensa, l'avitallament, les obres públiques, la higiene i salubritat públiques, en l'àmbit de la beneficència pública la fundació d'institucions per a acabar amb la mendicitat al carrer, la promoció cultural, l'educació, la protecció dels instituts religiosos, la intervenció en els exàmens de diferents oficis o la intervenció en el règim dels gremis i en l'elecció dels seus dirigents.⁸

El càrrec de jurat anava acompanyat del tractament especial de "venerables" o "honorables" als segles XIII i XIV, tractament que al segle XV fou substituït pel de "magnífics". El conjunt, quan actuava com a òrgan, rebia el títol de "senyoria". A mitjan segle XVII els jurats es designaven com a "molt magnífics", fórmula que se substituï l'avors per "il·lustres i molt magnífics senyors". A més del privilegi d'ostentar les gramalles carmesí en les principals celebracions, els jurats disposaven d'un anell d'or amb les armes de la Universitat i des del 1629 començaren a assistir a cavall a solemnitats.⁹

Els oficials universals i les cerimònies

Lligat a la creació i desenvolupament institucional de la Universitat sorgiren tota una sèrie d'oficis a mesura que aparegué la necessitat de designar càrrecs per a funcions determinades: el mostassaf, el mestre de guaita, els morbers, els clavaris, els taulers, l'arxiver, els notaris, els advocats, els escrivans... Així com una sèrie de menestrals que treballaven per a la corporació: el fuster, el picapedrer, el sastre, l'argenter, el pintor o el cerer, entre d'altres.

Entorn de la temàtica del setè jurat i les festes, interessen especialment els oficials universals que tenien funcions concretes en qüestions de cerimonial, ja fos en la seva preparació o per la seva tasca d'acompanyament als jurats en les aparicions públiques. D'aquesta manera es refereix ara als oficials anomenats verguers i macips o leonats, per parlar més endavant de l'escrivà de despeses menudes de la Universitat.

Els verguers eren dos oficials que precedien els jurats en les seves aparicions públiques portant maces de plata llaurada. A part del seu salari, percebien una partida pressupostària per a la seva indumentària oficial. Es feia la distinció entre el macer o verguer major i el menor, el primer dels quals era el més antic i cobrava una mica més, a més de portar annexa la funció de custodi o conserge de la casa de la Universitat, on vivia. També

⁷ PLANAS, A.: *Los jurados de la Ciudad...*, p. 142-145.

⁸ PLANAS, A.: *Los jurados de la Ciudad...*, p. 91-119.

⁹ PLANAS, A.: *Los jurados de la Ciudad...*, p. 175-178.

tenia obligació d'instal·lar un altar al costat de la façana de la Universitat quan hi havia de passar alguna processó, abastir de carbó a l'hivern per als dies de sessió dels jurats i proveir formes i vi per a les misses que es celebraven a l'oratori de Sant Andreu.¹⁰

Pel que fa als macips, que segons les ordenances municipals l'any 1373 eren sis, tenien la missió exclusiva d'acompanyar els jurats i se suprimiren per despesa excessiva de la institució. No obstant això, una vegada consolidats els dos càrrecs de verguers (que acompanyaven al jurat cavaller i al ciutadà major, fet pel qual alguns documents els anomenen jurats de maça), restituïren els oficis de macip, també dits lleonats, per a acompanyar als jurats que no tenien verguer.¹¹

Tot i no ser oficials universals, cal esmentar els músics ministrils, compartits entre la Universitat i el capítol catedralici per major esplendor del culte i les aparicions públiques, els quals tocaven les xeremies (tiple, contralt i tenor) i un baix interpretat per una tuba, baixó o fagot.¹² Així mateix, és destacable la figura dels tamborers de la sala, presents des del segle XVI i fins a l'actualitat i cal esmentar, encara que sigui de passada, la figura dels corredors de coll, que eren els encarregats d'anar arreu de la Ciutat fent crides, pregons i portant notícies als habitants.

El setè jurat o escrivà de despeses menudes

S'han introduït alguns oficials universals amb atribucions específiques al cerimonial, però resta parlar de la figura de més rellevància en l'àmbit de les cerimònies en l'època moderna: l'escrivà de despeses menudes de la Universitat. Aquest càrrec, poc tractat per la historiografia, era importantíssim, ja que portava annexes a la seva figura les funcions del que a partir del segle XVIII es coneixeria com a "mestre de cerimònies". És qüestionable quan Muntaner indica que el mestre de cerimònies portava annex al càrrec la funció d'escrivà de despeses menudes de la Universitat,¹³ sinó que per manca de referències antigues al mestre de cerimònies (com, en canvi, sí que passa a la Catedral des del segle XVI, per exemple)¹⁴ seria més apropiat dir-ho a l'inrevés: que el càrrec d'escrivà de despeses menudes de la Universitat portava annexes al seu càrrec les funcions de mestre de cerimònies, bé des del moment de la seva constitució o bé per atribució progressiva de funcions al llarg de la història del càrrec.

Aquest ofici, que no era de renovació periòdica i el nomenament del qual era d'incumbència del Gran i General Consell, era de gran responsabilitat, discreció i prudència, en particular per haver de dirigir el cerimonial quan les autoritats d'aquell moment eren extremadament primmirades en l'observança del protocol i en què una simple nimietat era susceptible de provocar discussions. Entre les funcions pròpies de l'escrivà de despeses menudes com a encarregat del cerimonial, es trobaven:¹⁵

10 MUNTANER, J.: *Bosquejos de la ciudad de Palma*, Palma, 1968, p. 178-179.

11 PLANAS, A.: *Los jurados de la Ciudad...*, p. 178-179.

12 MUNTANER, J.: *Bosquejos...*, p. 31-32.

13 MUNTANER, J.: *Bosquejos...*, p. 162.

14 ACM, CC-3410, *Repertorium d'Actes Capitulars*, f. 115v.

15 MUNTANER, J.: *Bosquejos...*, p. 165-166.

1. Actuar d'emissari dels jurats.
2. Dirigir el cerimonial tant a la casa de la Universitat com en actes oficials als qui acudís la corporació.
3. Convidar personalment als canonges que havien d'oficiar a actes religiosos pagats per la Universitat.
4. Cuidar de l'organització d'esdeveniments i festes oficials del municipi, com també de planificar amb la deguda antelació aquells elements necessaris i propis de cada solemnitat, pel qual comptava amb un directori que li recordava les pràctiques tradicionals, ordenades a tall de calendari.
5. Anotar als llibres de cerimonial la ressenya dels actes als qui acudia el consistori.
6. Pagar les petites despeses disposades pels jurats.
7. Estar present durant les juntes dels jurats.

Gràcies al manuscrit del cerimonial de l'arxiu ha estat possible esbossar una relació dels escrivans de despeses menudes de la Universitat des de finals del segle XVI i fins a finals del segle XVII, essent ells mateixos els autors intel·lectuals del document, qüestió indubtable per l'al·lusió en primera persona com a redactors i visors dels fets ocorreguts.¹⁶

Així doncs, en tot el document es fa referència a un total de sis escrivans de despeses menudes de la Universitat [graella 1]: Miquel Malferit, Pere Onofre Salvà, Francesc Salvà (parent, o no, de Pere Onofre), Francesc Berenguer, Cristòfol Berenguer (fill de Francesc)¹⁷ i Rafel Blanquer (amb impossibilitat de determinar la durada del càrrec, com a mínim cinc anys entre el 1681 i el 1686, data del darrer registre de Cerimonial de l'Arxiu).

Miquel Malferit	1574 – 1607 (33 anys)
Pere Onofre Salvà	1607 – 1622 (15 anys)
Francesc Salvà	1622 – 1655 (33 anys)
Francesc Berenguer	1655 – 1661 (6 anys)
Cristòfol Berenguer	1661 – 1681 (20 anys)
Rafel Blanquer	1681 – ... (mínim 5 anys)

Graella 1. Llista provisional d'escrivans de despeses menudes de la Universitat (1574-1686)

¹⁶ ARM, Còdex 196, *Cerimonial de l'Arxiu (1541-1686)*.

¹⁷ *Christophorus Baranguer filius Francisci*. ARM, Sort i Sach, 68 (1957).

L'estret contacte de l'escrivà de despeses menudes amb els jurats, tant en les aparicions públiques com en la relació amb altres persones o organismes com a figura de referència per a adreçar-se a la institució, així com la llarga durada del càrrec, que no era de renovació periòdica com el dels jurats, sinó permanent —com es palesa en la llarga trajectòria d'alguns d'ells—, degué ser el que segurament motivà que se'ls apel·lés amb el sobrenom de “setè jurat”, tal com es troba referenciat en la Reial Pragmàtica de 1614, quan en l'apartat de regulació dels salaris hi indica el següent: *Al seteno jurado o escrivano de gastos menudos, que se le dan ahora ciento i cincuenta libras de salario, se le den de aquí en adelante ciento treinta i no más.*¹⁸

En una època en què el protocol, tant de les aparicions públiques com de les relacions entre institucions, era tan transcendent per venir a significar el poder d'una persona o corporació respecte a les altres, i en què el sistema d'elecció dels jurats determinava que aquests eren elegits anualment, sembla de sentit comú que hi hagués certs càrrecs de caràcter permanent, amb trajectòria i perspectiva temporal, que vetlessin pel correcte funcionament protocol·lari de la institució i que fossin capaços d'assessorar els jurats del moment en matèria de relacions interinstitucionals. És per això que la figura del setè jurat es presenta com una figura clau per al transcurs de la vida quotidiana i, el seu llibre, l'instrument de recordança imprescindible per a la presa de decisions. És d'aquesta manera com el Cerimonial de l'Arxiu esdevé un manual d'ús i bones pràctiques per a les cerimònies i aparicions públiques de la ciutat: una eina configurada per deixar constància (fer memòria, concepció historiogràfica) i servir —és a dir, conservar, seguir exactament allò que està prescrit— els antics usos i costums del Regne (la consuetud, concepció normativa). Cal dir que, tot i la intitució del document com a “Cerimonial”, el document abasteix un ventall molt més ampli de temàtiques i opera gairebé a manera de repertori o noticiari selectiu.¹⁹ A més, el complement del nom “de l'arxiu” sembla ser indicador de l'emplaçament del manuscrit i de l'entesa prohibició d'extreure'l, fet que suggereix la voluntat de custòdia i conservació a perpetuïtat dels coneixements continguts en ell per benefici de la Ciutat i Regne. Aquests factors permeten relacionar la redacció del manuscrit amb l'existència d'un corrent de pensament humanista que, a la vegada, entronca amb l'aparició simultània d'altres manuscrits de característiques similars i d'oficis liberals de caire humanista com el d'historiador (com Joan Dameto o Joan Binimelis) o de cronista (com Vicenç Mut).

Altres mostres de documents parells en territoris de la corona d'Aragó són, per exemple, el *Manual del Cerimonial dels Consellers*, del Consell de Cent de Barcelona, un conjunt de sis exemplars semblants, però no idèntics, cada un destinat a un dels sis consellers, el contingut dels quals fou compilat per disposició dels consellers de l'any 1642;²⁰ o, en el cas de Girona, el *Cerimonial del nou redreç* (1596-1684),²¹ redactat com una recopilació de cerimònies ordinàries i extraordinàries a partir dels llibres antics de la casa del Consell

¹⁸ BCS, A/p5/s, *Reial Pragmàtica de 1614*.

¹⁹ Simó exclou del seu estudi dels noticiaris els cerimonials, les relacions de fets concrets i les obres de conjunt que, tot i recollir notícies diverses, no són particulars, sinó oficials. És per això que el “Còdex 196” no es pot considerar un noticiari, per ser un text oficial i no particular, tot i compartir-ne algunes característiques. SIMÓ, C.: *Catàleg dels noticiaris mallorquins (1372-1810)*, Palma, 1990, p. 10.

²⁰ AMB, MS IG-58 a MS IG-63.

²¹ AMG, REG. 18488.

de Girona per ordre dels jurats de la Ciutat. La publicació del *Cerimonial del nou redreç* va suposar l'ordenació de les actuacions públiques dels jurats gironins, ja que el cerimonial es considerava “necessari per a la bona política de la ciutat”. Els autors d'aquest cerimonial foren un ciutadà, un mercader i un escrivà i, a diferència del cas mallorquí, contempla com a figures separades la del mestre de cerimònies municipal i la del clavari de comptes.²²

Tornant a Mallorca, fou l'escrivà de despeses menudes de l'any 1659, Francesc Berenguer, el que encarregà, donà les instruccions i pagà a l'escultor Antoni Riera per la confecció de la taula dels jurats [Fig. 1], una peça formada per cinc pergamins, quatre verticals a manera de columnes coronats per un cinquè pergamí semicircular que recull les festivitats d'obligatòria assistència dels jurats com a incorporació, el que per assimilació, en els segles XVI i XVII s'anomenà “Dies de taula”.²³ Vegi's el pagament de l'obra, significatiu per reunir les dues funcions principals d'un escrivà de despeses menudes, és a dir, les tasques lligades al cerimonial i el pagament d'una despesa de caràcter menor:²⁴

Deu la Universitat a Antoni Riera scultor vint i quatra lliures i quatorza sous dic 24L 14S i son ço es 4L per las mans i bestretes de la taula a pintade ab nostra senyora de Conceptio i los magnífichs senyors jurats, 6L a bestretes per las sinch columnes an servides en dita taula continuant totes las taules són en el discurs del any en la Iglesia de la Seu, 8L per las mans i bestretas del deurar i fer la gornitió ab quatra verguerons a dita taula, 5L 14S.

[...] Francesch Berenguer, escrivà de despeses manudes de la Universitat.

És interessant esmentar que el contingut de la taula dels jurats es trobava també redactat al Cerimonial de l'Arxiu, però s'acudí en aquesta ocasió al recurs de l'escriptura exposada per a deixar constància visual pels jurats venidors i altres persones implicades de la normativització del cerimonial i la seva praxi. La taula dels jurats és una escriptura exposada en tant a què va ser concebuda amb la finalitat de permetre una lectura plural i a distància d'un text escrit sobre una superfície exposada en l'espai públic com a expressió de determinades pràctiques socials.²⁵ La taula dels jurats era doncs l'instrument visual i públic del setè jurat per fer complir les normes lligades al cerimonial, mentre que el manuscrit era l'eina de caràcter privat per a planificar-ne els detalls. Tornant al setè jurat, es troba de nou la denominació a l'inventari de béns del cavaller Jordi de Santjoan i Sureda (1682), en el qual s'hi especifica que “*fan a dita heretat los hereus de Christòfol Berenguer, mercader, olim setè jurat, quaranta lliures, vuit sous censals (...)*”.²⁶

Les referències documentals permeten confirmar en definitiva que la denominació de setè jurat anava lligada a l'ofici d'escrivà de despeses menudes i que, per atribucions, aquest era el càrrec que en un futur evolucionaria al de mestre de cerimònies, essent llavors un dels oficis municipals amb més antiguitat. Antiguitat que, per altra banda, no ha estat

22 PUBILL, À.: *Festa, litúrgia i música a la Girona del barroc: la visió dels jurats*, Treball final de màster, Universitat de Girona, 2011.

23 Aprofundirem en una altra publicació en l'estudi de la *Taula dels jurats de Mallorca*. No obstant això, per conèixer algunes dades més sobre la peça, vegi's: PÉREZ, L.: “Tabla del ceremonial de los Jurados del Reino de Mallorca y de la Universitat y Consejo General de Menorca”, *Fontes Rerum Balearium. Volum III (1979-1980)*, 1980, p. 509-524.

24 ARM, AH-5408, *Llibre de comptes dels gastos menuts de compte dels magnífichs clavaris*, f. 99r.

25 PETRUCCI, A.: *Alfabetismo, escritura, sociedad*, Barcelona, 1999, p. 60.

26 CAPELLÀ, M. A.; TUGORES, F.: “L'inventari dels béns de Jordi de Santjoan i Sureda (1682)”, *BSAL*, 73, 2017, p. 265-287.

possible determinar amb exactitud abans del segle XVI. Fins al moment no s'ha localitzat la datació aproximada de la constitució de l'ofici d'escrivà de despeses menudes i, encara manco de la unió al càrrec de les funcions referents al cerimonial. Per a tractar d'esbrinar-ho es recorre a l'antiga consuetud dels jurats de Mallorca, de 1444, un dels documents de cerimonial més antics de la Universitat:²⁷

En nom de nostre Senyor Déu sia e dela humil Verge Marie, amen. Com segons per evident exsenció sia vist que les coses les quals se recomanen a la memoria fatalment trencassen e són pessades en oblit e les qui són pessades en scriptura són durables e de molt longa memoria. Per so yo, Julià Pisà, notari e scrivà dela Universitat de la Ciutat e Regne de Mallorques, de menament dels honorables mossen Pau Sureda cavaller, mossen Huc de Pachis, mossen Francesch Axeló etc. jurats del dit Regne en l'any Mccccxliiii deffet e hordonat la consuetud o memorial de tots los actes fahedors cascad any per los honorables jurats del dit regne segons devall és largament continuat.

El notari que la redacta, Julià Pisà, s'autoanomena notari i escrivà de la Universitat, sense fer referència expressa a què sigui "de despeses menudes", així com tampoc fa referència al fet que sigui l'encarregat de planificar les cerimònies i d'assessorar-ne els jurats. De fet, el notari Julià Pisà explica que redacta la consuetud per a deixar memòria escrita del cerimonial llavors practicat, però també aclareix que ho fa per manament dels jurats del moment, no per pròpies atribucions. S'ha de fer doncs un salt temporal fins a l'any 1574 per a trobar Miquel Malferit, també notari, però el primer localitzat que ja s'autoanomena escrivà de despeses menudes en l'exercici de les funcions referents al cerimonial de la Universitat i té la iniciativa i potestat de redactar el cerimonial en nom de la institució, figurant a la vegada com a emissor i receptor del missatge.²⁸ Així doncs, la diferència de 130 anys entre una referència i altra és massa notable com per a permetre afirmar amb certesa que al segle XV ja existís el càrrec amb les funcions concretes tal com se sap que sí que existia als segles XVI i XVII.

Lligada a la figura del setè jurat és interessant assenyalar l'existència d'una pintura al fons del Consell Insular de Mallorca, comunament denominada com a Crist dels Jurats [Fig. 2], un oli anònim mallorquí atribuït a Jaume Blanquer Macip, de la segona meitat del segle XVII i número d'inventari E-3/30 del CIM, considerada la pintura més antiga de la col·lecció, de procedència desconeguda però molt possiblement donada per l'Ajuntament de Palma.²⁹

El quadre, que recorda la composició d'obres coetànies d'institucions similars d'altres territoris (la Verge dels Consellers de Barcelona, la Verge dels paers de Lleida o la Verge dels procuradors de Tortosa), presenta un Sant Crist presidint un altar entre dos canelobres encesos i dos angelets a primer terme portant l'escut de la Ciutat i Regne. A ambdós costats i en actitud orant, s'hi presenten els jurats de genolls amb les gramalles de color carmesí, a més d'un setè personatge, fins al dia d'avui sense identificar, vestit de negre i sense gramalla, a qui Marià Carbonell, en la mateixa línia, ja considera també un càrrec de l'administració municipal.³⁰ Per totes les qüestions fins al moment exposades, per la

27 ARM, AA-EXP-86/7, *Expedientes y papeles varios. Consuetud dels jurats.*

28 SAL, Fons Estanislau K. Aguiló, A-M-15, *Llibre de l'escrivà despeses menudes de la Universitat.*

29 CARBONELL, M.; MULET, C.; PONS, G. (coord.): *Fons de pintura del Consell de Mallorca: 1650-1939*, Palma, 2012, p. 30.

30 A.D.: *Exposició del patrimoni artístic de l'antiga diputació*, Palma, 1980, pàgines sense numerar.

importància del càrrec, la llarga trajectòria i els vincles amb els jurats, tot i la manca de confirmació documental al respecte, sembla assenyat afirmar que el setè personatge sense gramalla representa molt probablement el setè jurat, la persona que en el moment ocupava el càrrec de l'escrivà de despeses menudes de la Universitat. Si es valora que l'obra pictòrica és una atribució a Jaume Blanquer i se la data de la segona meitat del segle XVII, es podria tractar de Francesc Berenguer (setè jurat entre 1655 i 1661), Cristòfol Berenguer (entre 1661 i 1681) o Rafel Blanquer (a partir de 1681). La coincidència de llinatge entre el pintor i el darrer dels escrivans de despeses menudes documentat es considera fortuïta mentre no aparegui una referència documental explícita que en demostrï el contrari.

Per a mirar de traçar l'evolució del càrrec i les seves funcions més enllà del segle XVII es consulten els llibres de cerimonial que segueixen al Cerimonial de l'Arxiu. Es tracta de dos manuscrits que es troben a l'Arxiu Municipal de Palma: el Còdex 77 (que comprèn els anys 1724-1788) i el Còdex 64 (que comprèn els anys 1789-1794). S'han consultat per a tractar de localitzar si als anys posteriors del Decret de Nova Planta i la reestructuració municipal borbònica seguia existint l'ofici de l'escrivà de despeses menudes o setè jurat tal i com s'ha identificat amb les atribucions pròpies lligades al cerimonial, o si ja es fa referència al càrrec de mestre de cerimònies. Així doncs, a l'inici del Còdex 77, l'any 1724 s'ha localitzat una referència a Joan Odon Mir "*notario escribano de cuentas*",³¹ però al mateix any també hi apareix referenciada la figura de "*maestro de ceremonias de la Ciudad*",³² que és com apareixerà des de llavors en la resta del manuscrit, sense aclarir en cap moment si fa referència o no a la mateixa persona i si és la que redacta el llibre de cerimonial en qüestió. Al Còdex 64 es fan reiterades referències al "*maestro de ceremonias*" i cap ni una a l'escrivà.

Seria objecte d'un altre estudi analitzar els canvis en l'estructura de la corporació i, com a conseqüència, en el cerimonial, succeïts arran de la victòria de Felip V en la guerra de Successió i del Decret de Nova Planta de 1715. No obstant això, les evidències documentals permeten afirmar que les funcions del cerimonial de la Universitat estigueren durant segles lligades al càrrec d'escrivà de despeses menudes, sovint anomenat també setè jurat per acompanyar als jurats en les seves aparicions públiques. També és possible afirmar que aquesta denominació canvià per la de mestre de cerimònies de la Ciutat a partir del Decret de Nova Planta i de la conversió de la Universitat en Ajuntament de Palma, amb la conseqüent reestructuració interna dels seus càrrecs i dels procediments fins al moment observats.

Manquen fonts documentals referents al cerimonial entre els anys 1689 i 1724, ja que malgrat que el Còdex 77 porta al seu títol "*Cerimonial de 1700 ad 1788*", no hi ha registres anteriors a l'any 1724. És per això que falta també informació sobre com es va viure en l'àmbit intern i des del punt de vista del cerimonial el procés de canvi cap a la Nova Planta. Per bé que el Còdex 77 presenta un canvi notable pel que fa al cerimonial anterior, ja que està escrit en castellà, sembla probable que el canvi fou progressiu i així ho demostren les nombroses referències al cerimonial anterior, a la "*antigua Universidad*" i a les tradicions observades ("*el dia del Corpus es tabla*").³³

31 AMP, Còdex 77, *Cerimonial de 1700 ad 1788*, f. 13v.

32 AMP, Còdex 77, *Cerimonial de 1700 ad 1788*, f. 15.

33 AMP, Còdex 77, *Cerimonial de 1700 ad 1788*, f. 18.

El Llibre de l'escrivà

Al fons Estanislau de Kostka Aguiló de l'arxiu de la Societat Arqueològica Lul·liana, amb signatura A-M-15 es conserva un manuscrit intitulat "Llibre de el escrivà de despeses menudes de la Universitat", que es referencia més abreujadament com a Llibre de l'escrivà. Tant pel títol del manuscrit com per una breu anàlisi del contingut, es fan paleses les indubtables relacions entre el Llibre de l'escrivà i el Cerimonial de l'Arxiu. En primer lloc, es tractarà de les característiques formals del Llibre de l'escrivà i, en segon lloc, del seu contingut. A escala formal el manuscrit es presenta com un volum enquadernat de tot un seguit de folis solts de diferents mans, diferents mides i diferents característiques materials. Aquests folis, que clarament s'enquadernaren amb posterioritat de la seva redacció, semblen fer part de les notes personals referents al cerimonial que els escrivans de despeses menudes es feien per a sí mateixos i que en algun moment se'n valorà el seu recull o compilació. No obstant això, el recull és desorganitzat i no segueix un estricte ordre cronològic. S'ha pogut conèixer el contingut per mitjà del buidatge sistemàtic i, d'aquesta manera, s'ha determinat que el manuscrit comprèn, de manera no homogènia, un període entre els anys 1574 i 1657, si bé no sembla aportar noves autories intel·lectuals al marge de les ja conegudes dels escrivans de despeses menudes abans esmentat.

El primer registre de tots sí que és el més antic, de 1574 i, tot i el mal estat de conservació dels primers folis, s'ha pogut llegir i comparar amb el mateix registre del Cerimonial de l'Arxiu, comprovant que efectivament es tracta de l'entrada a Mallorca del bisbe Joan Vich i Manrique el 5 de novembre de 1574, relatada en primera persona per l'escrivà de despeses menudes de la Universitat Miquel Malferit i copiada paraula per paraula de l'original del Llibre de l'escrivà al Cerimonial de l'Arxiu. És evident que la font primera és el Llibre de l'escrivà i que el Cerimonial de l'Arxiu n'és la còpia per diversos motius: la paleografia, que al Llibre de l'escrivà és característica del segle XVI mentre que al Cerimonial de l'Arxiu és del XVII per a registres antics; l'estat de conservació, tot i que en principi no hauria de ser definitori, el Llibre de l'escrivà és més antic i presenta un pitjor estat de conservació que el Cerimonial de l'Arxiu; i la correspondència entre les autories intel·lectuals i les mans, és a dir, l'autoapel·lació en el text correlativa a una cal·ligrafia específica, aspecte que ocorre al Llibre de l'escrivà i no al Cerimonial de l'Arxiu, ja que els que el copien són segurament copistes i no els propis setens jurats.

Del buidatge del contingut del Llibre de l'escrivà i de la comparació amb la transcripció del Cerimonial de l'Arxiu també s'ha pogut comprovar com molts dels registres són coincidents i resulten còpies exactes de les notes, aquesta vegada sí, de la pròpia mà dels autors intel·lectuals qui, per època i per pròpia apel·lació en els registres, resulten ser els escrivans de despeses menudes Miquel Malferit, Pere Onofre Salvà i Francesc Salvà, oficials de la Universitat que tenien clara la seva missió, com queda constància en aquest fragment del Llibre de l'escrivà:³⁴

(...) a mi, Franzesch Salvà scrivà de despeses menudes de la Universitat fer-na perpètua mamòria per que per el aveniror se tingue forme de el que se deu fer i no se fassen coses noves a le Universitat, que pareix molt mal perquè les Universitats s'han de practicar de les entigualles i no innovar, majorment ab coses que sien de la honra i reputatió del Regne.

34 SAL, A-M-15, *Llibre de l'escrivà* [...], f. 6r.

Es desconeixen quines varen ser les condicions d'ingrés del Llibre de l'escrivà a la Societat Arqueològica Lul·liana i si hi devia haver un recull similar de notes de datació posterior que hagués pogut servir d'igual manera de font per al Cerimonial de l'Arxiu, ja que no se n'ha localitzat d'altre ni a l'arxiu de la Societat Arqueològica Lul·liana, a l'Arxiu del Regne de Mallorca, o a l'Arxiu Municipal de Palma.

Seguidament es presenta una breu ressenya del contingut del manuscrit Llibre de l'escrivà [graella 2] que permet, a la vegada, traçar les grans línies del panorama festiu de finals del segle XVI i principis del XVII:

Entrades	Bisbes	Joan Vich i Manrique el 1574 (f. 1r); Baltasar de Borja el 1628 (f. 70r); Joan de Santander el 1632 (f. 93r); Tomàs de Rocamora el 1645 (f. 166v); Miguel Pérez de Nueros el 1655 (f. 171v).
	Virreis	Miquel de Moncada el 1576 (f. 3v); Antoni d'Oms el 1577 (f. 6v); Lluís Vich i Manrique el 1584 (f. 12r); Fernando Çanoguera el 1595 (f. 19r); Joan de Vilaregut el 1606 (f. 29r); Lope de Francia i Gurrea el 1640 (f. 159r); Josep Pérez de Pomar el 1644 (f. 162v).
	Altres	Antoni Joan Pol, regent de la Cancelleria el 1576 (f. 4v); el Príncep de Savolla el 1619 (f. 43r); Joan Carles de Medicis Duc de Florència el 1642 (f. 54r); el Marquès de Leganès el 1641 (f. 92r); el duc d'Arcos, virrei de Nàpols i governador de Milà el 1645 (f. 97r); una regenta el 1605 (f. 133r).
Juraments	Preses de possessió del regne	Antoni Coloma en nom de Felip III el 1599 (f. 45r); presa de possessió del regne per Felip IV el 1621 (f. 79r).
	Virreis	Carles Coloma el 1611 (f. 52r); Jeroni Agustí el 1622 (f. 57r).
	Lloctinents	Felip Fuster el 1574 (f. 3r); Pere Ramon Zaforteza el 1617 (f. 37r).
	Batles de la ciutat	El 1627 (f. 104v) i el 1640 (f. 105r).
	Doctors de la Reial Audiència	Miralles i Pi, de la Reial Audiència, el 1582 (f. 11v); advocat fiscal el 1587 (f. 13r); misser Onofre Salvà doctor del Reial Consell el 1614 (f. 31r); Jutge d'apel·lacions el 1640 (f. 36r); Miquel Garcia doctor del Reial Consell el 1618 (f. 38r); misser Juan Lluís Armella el 1638 (f. 43r); misser Matías Marimon doctor de la Reial Audiència el 1629 (f. 44r); Juan Francisco de Garcia regent de la Reial Audiència el 1622 (f. 59r); misser Joan Baptista Coli el 1623 (f. 60v).

Defuncions i exèquies	Reials	Felip III el 1621 (f. 73v).
	De jurats	Honorat Catllar de ciutadans el 1575 (f. 3v); Joanot Fuster jurat en cap el 1586 (f. 12v); Francesc Nadal dels ciutadans el 1639 (f. 65r); Perot Andreu mort abans de jurar el 1640 (f. 66v).
	De virreis	Antoni d'Oms el 1582 (1579); Fernando Çanoguera el 1606 (f. 21r); Francisco Juan Torres el 1621 (f. 56r); Josep Pérez de Pomar el 1645 (f. 165v).
	Oficials reials	Jaume Burguès, oficial del procurador reial el 1589 (f. 13r); misser Crespe doctor del Reial Consell el 1590 (f. 13v); batle de la ciutat el 1627 (f. 104r).
	Altres	Magnífic Arnau Burguet el 1642 (f. 64v); regenta el 1628 (f. 82r).
Celebracions	Dies de taula	Corpus Christi el 1590 (f. 15r); la Santa Creuada (f. 18r); dia dels Rams el 1610 (f. 25r), el 1637 (f. 99r) i el 1630 (f. 153r); Dijous Sant el 1637 (f. 99r); Dia de Pasqua el 1637 (f. 99v); Santa Praxedis el 1607 (f. 30v) i el 1605 (f. 133v); Sant Josep el 1618 (f. 40r); Sant Silvestre i Santa Coloma el 1608 (f. 62r) i el 1645 (f. 170v); la Immaculada Concepció el 1629 (f. 87r); Divendres Sant del 1637 (f. 99v); Sant Pere el 1609 (f. 140v) i el 1613 (f. 140v); Sant Andreu el 1645 (f. 170r).
	Processons	Memòria dels pavellons del 1590 (f. 14r); processons de matinada (f. 17v); processons de gràcies (17v); advertiments per les processons generals i gramalles (17v); processó de Santa Creu el 1591 (f. 18bis); processons del 1621 (f. 18bisV); processó general a Sant Domingo el 1621 (f. 24v); processó de la benedicció dels fruits de 1618 (f. 138r); de jubileu el 1634 (f. 156r); de La Sang el 1637 (f. 156v).
	Rogatives per aigua	El 1622 (f. 136v), el 1619 (f. 138r) i el 1621 (f. 146v).
	Altres	Sant Ramon Llull el 1629 (63v) i el 1622 (f. 148v); Nostra Senyora del Roser el 1618 (f. 140r); Nostra Senyora dels Angels el 1643 (f. 165v).

Notícies	Jurats de l'any 1577(f. 7r).
	Memòria d'un naufragi d'una nau genovesa al port de Mallorca el 1579 (f. 8v).
	Ressenya general del 1623 (f. 34r).
	Benvinguda de galeres el 1641 (f. 96r).
	Fer dos mostassafs el 1641 (f. 96r).
	Ambaixada del capítol als jurats el 1630 (f. 101r) i del Sant ofici i tribunal el 1630 (f. 101v).
	Pau general el 1632 (f. solt).
	Examen d'artillers i Consell de guerra el 1641 (f. 108v).
	Acte públic de la fe el 1643 (f. 163v).
	Memòria de la nova alegre del naixement del príncep i alimares el 1657 (f. 181v).

Graella 2. Ressenya del contingut del Llibre de l'escrivà (SAL, A-M-15)

Conclusions

“Setè jurat” era una denominació que rebia, en l'època moderna, l'escrivà de despeses menudes de la Universitat per la seva estreta vinculació a les funcions públiques dels jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca. El càrrec d'escrivà de despeses menudes, permanent i de gran responsabilitat, portava annexes les funcions relatives a la planificació i control del cerimonial en el qual hi participava la Universitat en els segles XVI i XVII. En aquest període s'ha documentat l'activitat de sis escrivans de despeses menudes, les notes dels quals estan compilades en el manuscrit Llibre de l'escrivà. Aquestes notes foren recollides a la segona meitat del segle XVII conformant un segon manuscrit a manera de manual d'ús i bones pràctiques, el Cerimonial de l'Arxiu. Aquest document, juntament amb la taula dels jurats eren algunes de les eines que tenia el setè jurat per a preservar la memòria dels fets ocorreguts i assegurar l'observança dels antics usos i costums del Regne en un moment en què les autoritats eren extremadament primmirades amb el protocol, entès com una eina de representació pública del poder. A partir de la Nova Planta de 1715 el càrrec passà a denominar-se mestre de cerimònies.

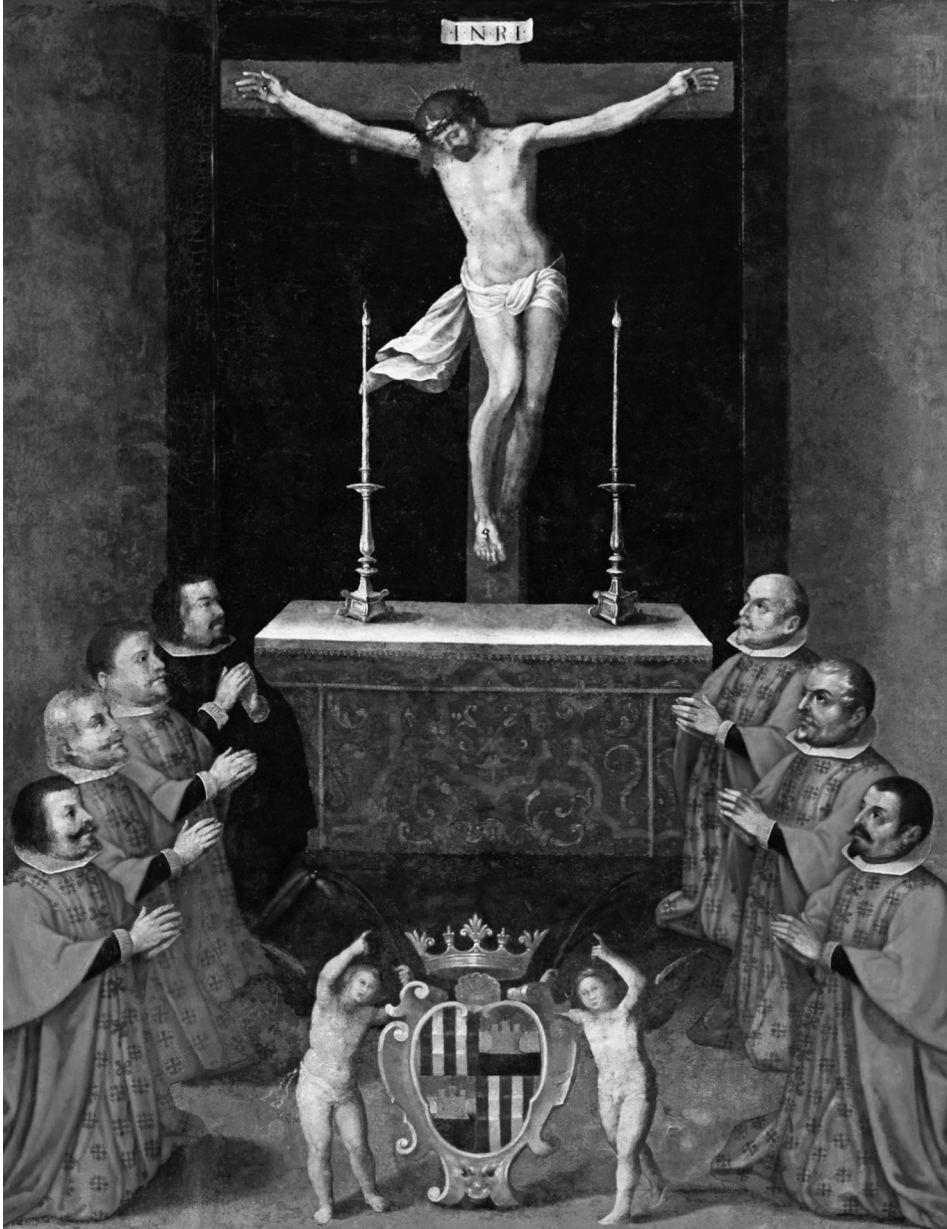

Fig. 2 Crist dels Jurats, CIM: E-3/30, oli atribuït a Jaume Blanquer Macip, segona meitat del segle XVII

